

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Д. Ю. Венцковський

З поширенням негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи на всі сфери суспільно-економічного життя України актуалізується потреба визначення ключових пріоритетів зовнішньоекономічної стратегії, реалізація яких дасть змогу мінімізувати дію її негативних проявів. Слід виходити з того, що криза не лише загострює проблеми, а й створює нові можливості, які, за відповідної державної ініціативи, можуть стимулювати позитивні структурні трансформації економіки України та забезпечити нову роль у міжнародному поділі праці.

Розгортання повномасштабної фінансово-економічної кризи в Україні стало ключовою темою наукових досліджень останнього часу. Проникнення кризових явищ фактично у всі сфери України сприяло певній консолідації зусиль державного апарату, наукового та експертного середовища у пошуку шляхів подолання кризи. На сьогодні вже опубліковано чимало статей та наукових доповідей, присвячених пошуку виходів із кризи, проведено ряд конференцій, зокрема міжнародних, метою яких було обмінятися досвідом подолання криз та проголосити необхідність здійснення динамічної антикризової державної політики. Водночас масштаб сучасної кризи унеможливило вичерпність розгляду всіх шляхів подолання кризи, а динамізм розвитку ситуації вимагає подальшого пошуку альтернативних наукових поглядів на формування антикризових заходів.

Метою даної статті є розробка ряду антикризових заходів державної економічної політики, спрямованих на оптимізацію зовнішньоторговельного співробітництва України в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Для зовнішньоторговельного співробітництва України у 2008 році не була характерною рівномірна динаміка, чому повною мірою сприяли різкі коливання кон'юнктури на світових ринках, вступ до СОТ та різке розгортання економічної кризи у II півріччі 2008 р. тощо. Поряд з високими темпами зростання товарообороту та збереженням темпів приросту експорту із одночасним нарощенням імпортової експансії у I півріччі, у другій половині 2008 р. динаміка всіх показників зазнала нищівного спаду, що одразу позначилося на істотному спаді вітчизняного ВВП.

Попри настання економічної кризи у II півріччі 2008 р., запасу позитивних здобутків вистачило для того, щоб у підсумку українська зовнішньоторговельна динаміка вийшла на позитивний рівень. Загалом, необхідно виділити ряд позитивних характеристик зовнішньоторговельної діяльності України у 2008 р., передусім йдеться про збереження високих темпів зростання основних показників зовнішньої торгівлі України. Так, сукупний зовнішньоторговельний оборот України у 2008 р. становив 148,7 млрд. дол. США, що на 35% (на 38,5 млрд. дол.) більше аналогічного показника 2007 р. Темпи його приросту постійно динамічно зростали протягом року (рис. 1). Слід відзначити домінування імпортової динаміки, що спричиняло стрімке зростання від'ємного сальдо товарообороту, яке зросло в 1,6 разу відносно аналогічного показника 2007 р. і склало 14,7 млрд. дол. Це

**Венцковський
Дмитро Юрійович** –
головний
консультант
Національного
інституту проблем
міжнародної безпеки

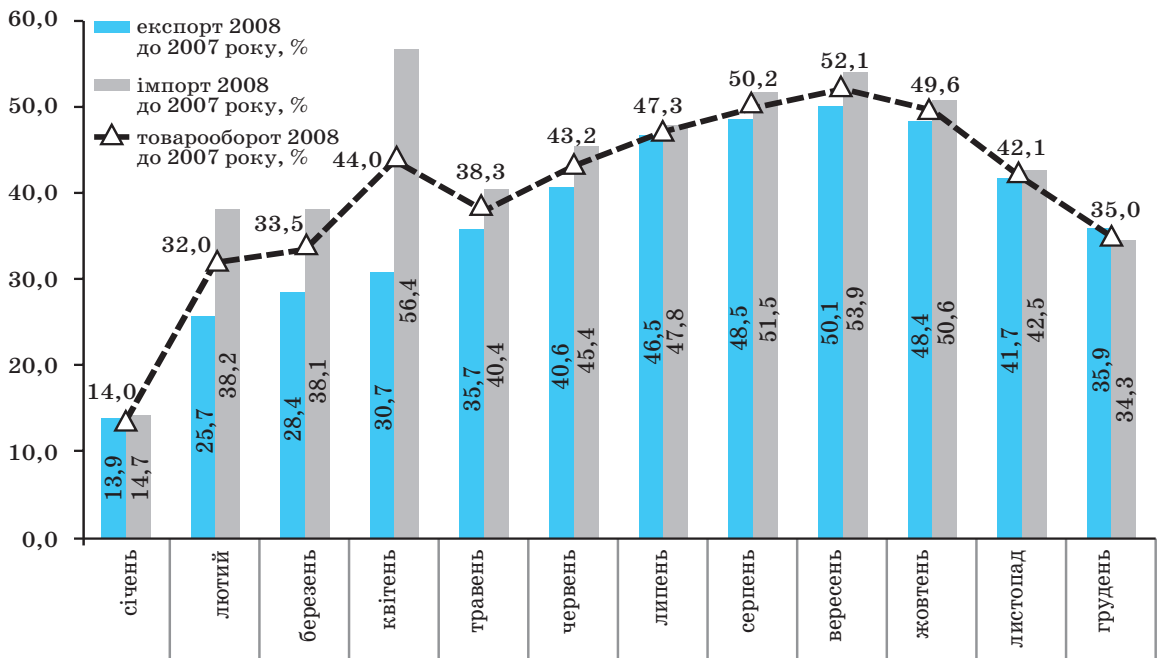

Рис. 1. Динаміка основних показників зовнішньоторговельної діяльності України у 2008 році, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

стало одним із критичних чинників погіршення платіжного балансу країни у III–IV кв. 2008 р.

Попри негативні очікування світової кризи, помісячна динаміка росту експорту в 2008 році порівняно з минулими роками демонструвала

зростання (рис. 2). У грошових обсягах 2008 рік став рекордним у темпах нарощення експортних поставок України.

Натомість товарний імпорт лише закріпив тенденцію минулорічних темпів зростання (рис. 3).

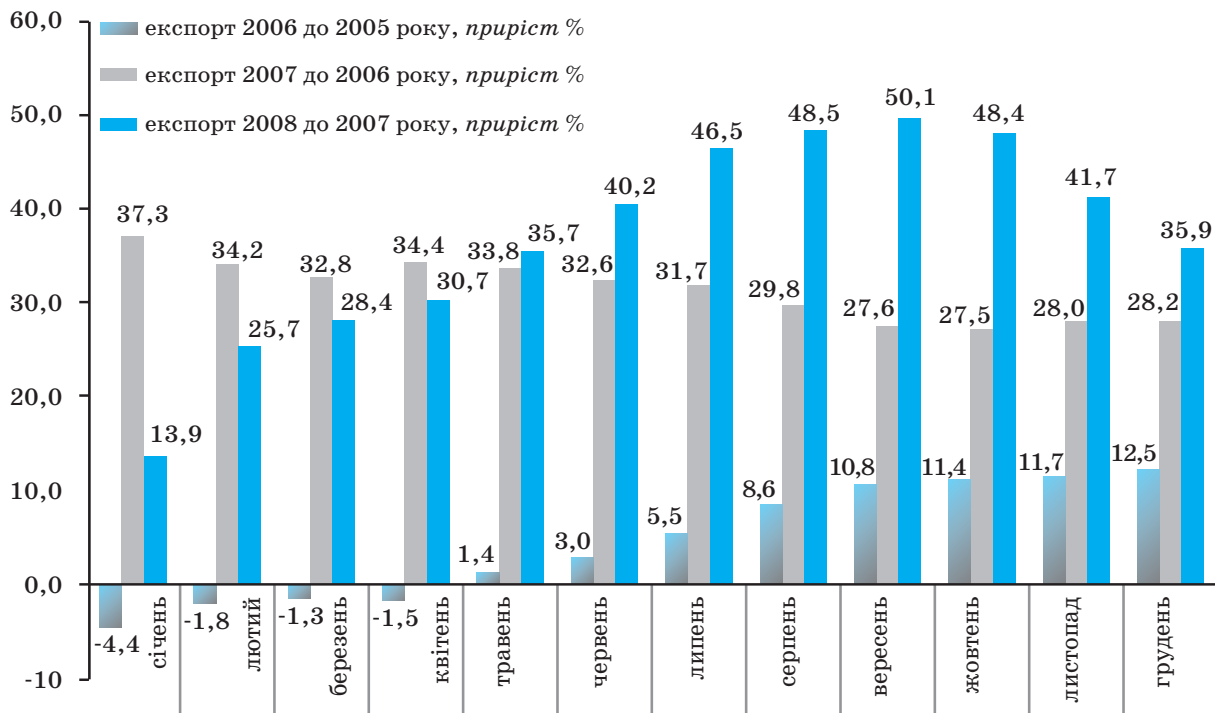

Рис. 2. Динаміка товарного експорту України у 2005 – 2008 роках, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

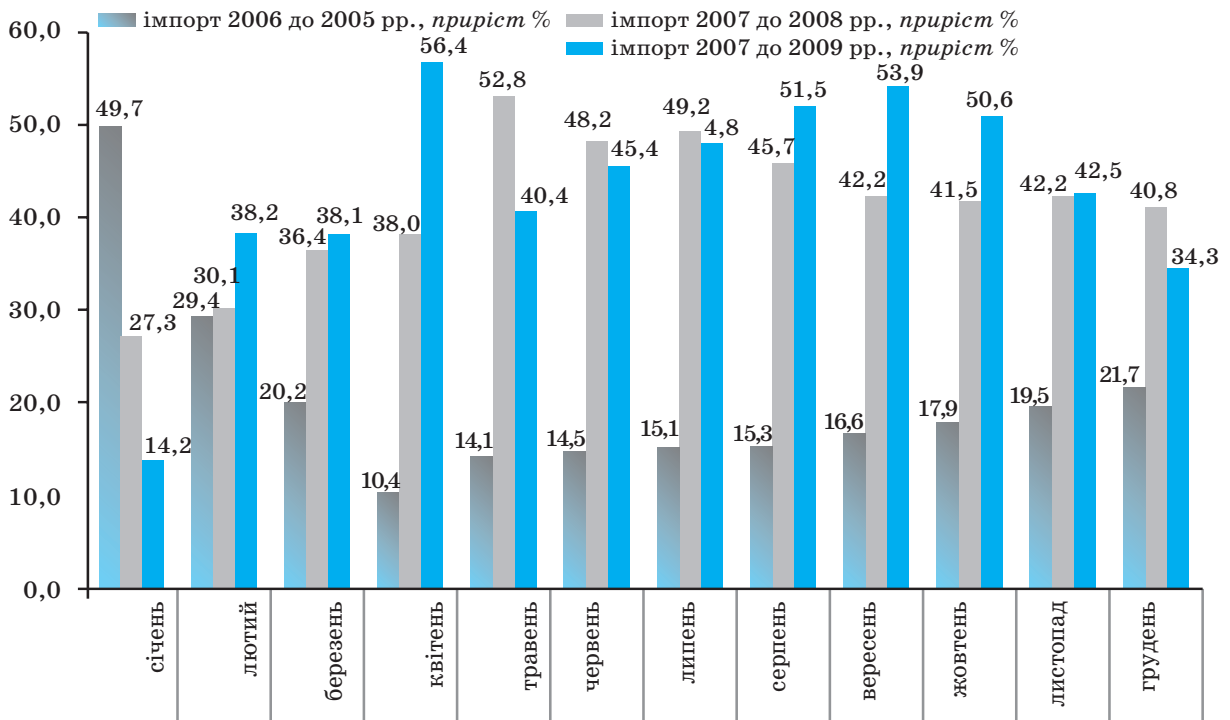

Рис. 3. Динаміка товарного імпорту України у 2005 – 2008 роках, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

Важливою ознакою динаміки товарного експорту України у 2008 році є значний розрив між динамікою вартісних та фізичних обсягів експорту (рис. 4), що засвідчує спеціалізацію вітчизняних виробників на виключно цінових методах конкурентної боротьби.

Домінування цінового чинника у зростанні зовнішньої торгівлі особливо яскраво проявлялось у зовнішньоторговельній динаміці вітчизняної металургії, яка традиційно становить основу вітчизняного товарного експорту (рис. 5). Так, за підсумками 2008 р. ця товарна категорія

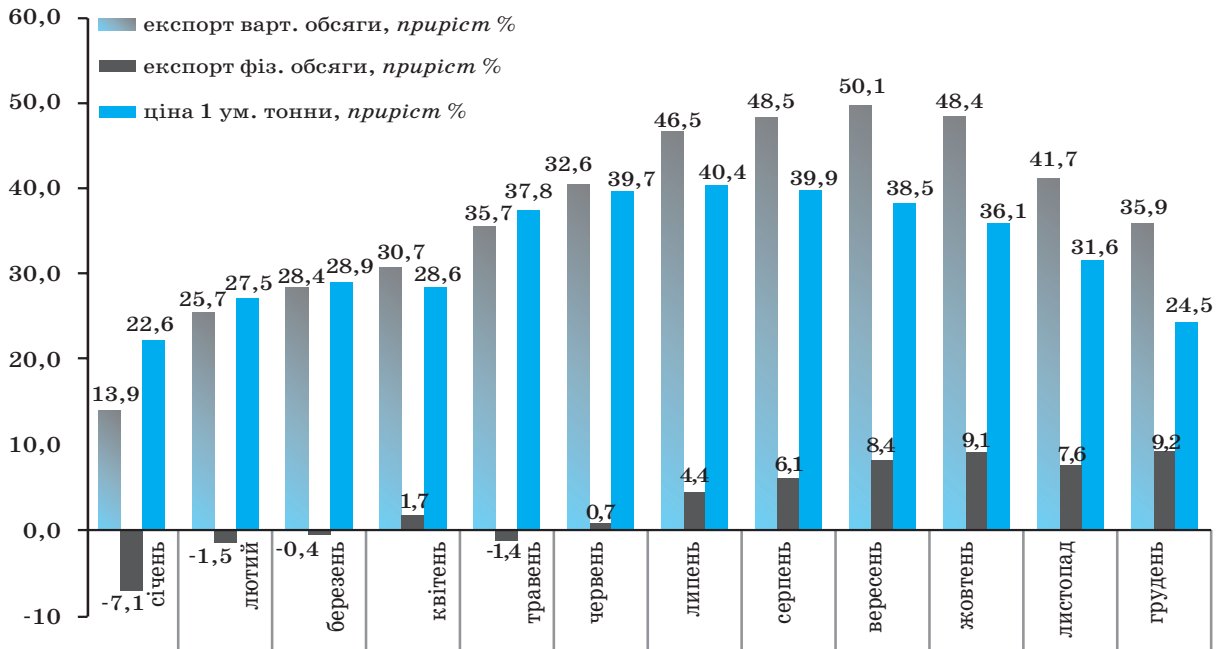

Рис. 4. Динаміка товарного експорту України у 2005 – 2008 роках, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

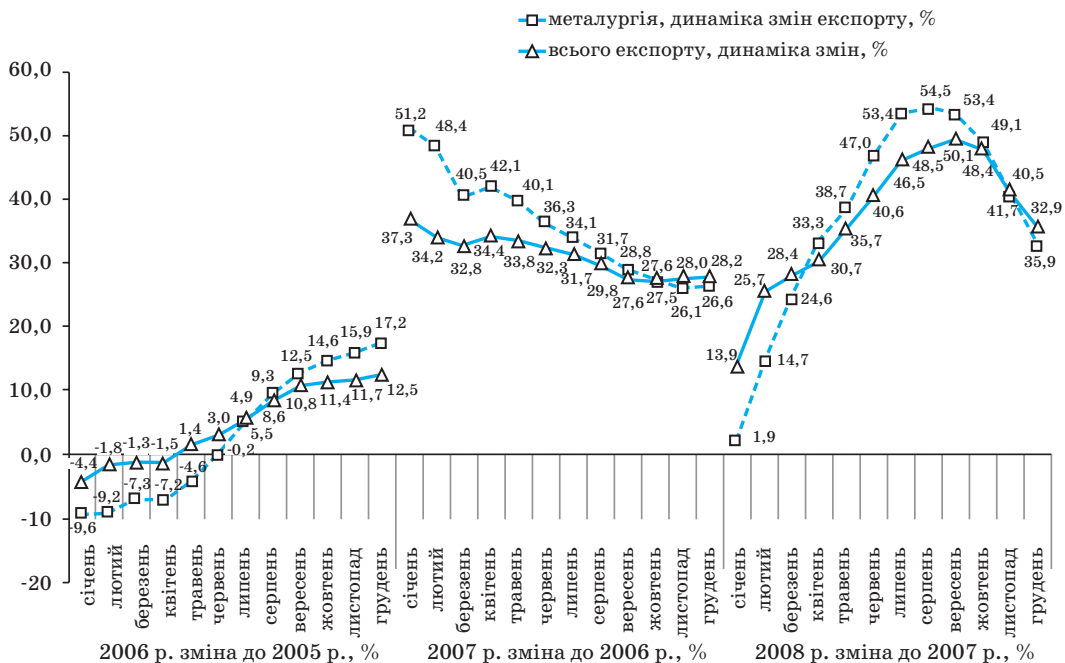

Рис. 5. Динаміка сукупного товарного експорту України та експортних поставок металургії у 2005 – 2008 роках, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

забезпечувала 41,3% товарного експорту України, що відповідає показникам попередніх років.

Оснoву експорту металургії становлять напівфабрикати із заліза та нелегованої сталі (7207 УКТ ЗЕД) – 31 % експорту металургії та прокат плоский (7208 УКТ ЗЕД) – 19,5 %. Продукція металургії з низьким ступенем переробки належить до сегменту ринків металів з найбільшою концентрацією конкуренції. Виробництво такої продукції є найбільш енергоємним на екологічнoмістким. У цьому сегменті ринку позиції України найвразливіші, насамперед через старі неефективні технологічні процеси.

Найбільшими споживачами продукції вітчизняної металургійної промисловості є Азія (за результатами 2008 року – 32,9%), країни СНД (РФ) – 24,3% (14,2%) та ЄС – 22,7%, а також десята частина експортується до Америки. В контексті змін географічної структури українського експорту необхідно відзначити цьогорічну часткову переорієнтацію українських металургів на ринки Азії (торік частка цього регіону складала 31,4%) та суттєве скорочення ролі СНД у формуванні географії поставок вітчизняних металургів (торік частка складала 27,2%).

У товарній структурі експорту України в розрізі основних торговельних партнерів продукція

металургії формує критичний та високий рівень концентрації в контексті критеріїв зовнішньоекономічної безпеки. У структурі поставок до СНД металопродукція становить 28,2%, а до ЄС – 34,6%, що відповідає високому рівню концентрації, водночас у поставках в Азію відповідні товари сягають рівня 61,3%.

Динаміка експорту металургії останнім часом ґрунтувалась на екстенсивних темпах збільшення цін на світових ринках, водночас рецесія галузі відзначалась ще на початку 2008 року (рис. 6).

Негнучкість цінової політики вітчизняної металургійної промисловості сприяла значному надходженню металургійного імпорту на внутрішній ринок. Так, у 2008 році імпорт відповідних товарів зріс на 34,7%, при цьому це зростання підтвердилось 11,4% приростом фізичних обсягів.

Поряд із металургійною серйозних проблем зазнала хімічна промисловість, яка поступово втрачає вагомість в експорті (у 2008 р. частка продукції хімічної промисловості становила 9%). Відносно минулого року у вартісному вимірі експорт постійно зростав помісячно протягом поточного року і за результатами 2008 року приріст склав 19,7% (рис. 7),

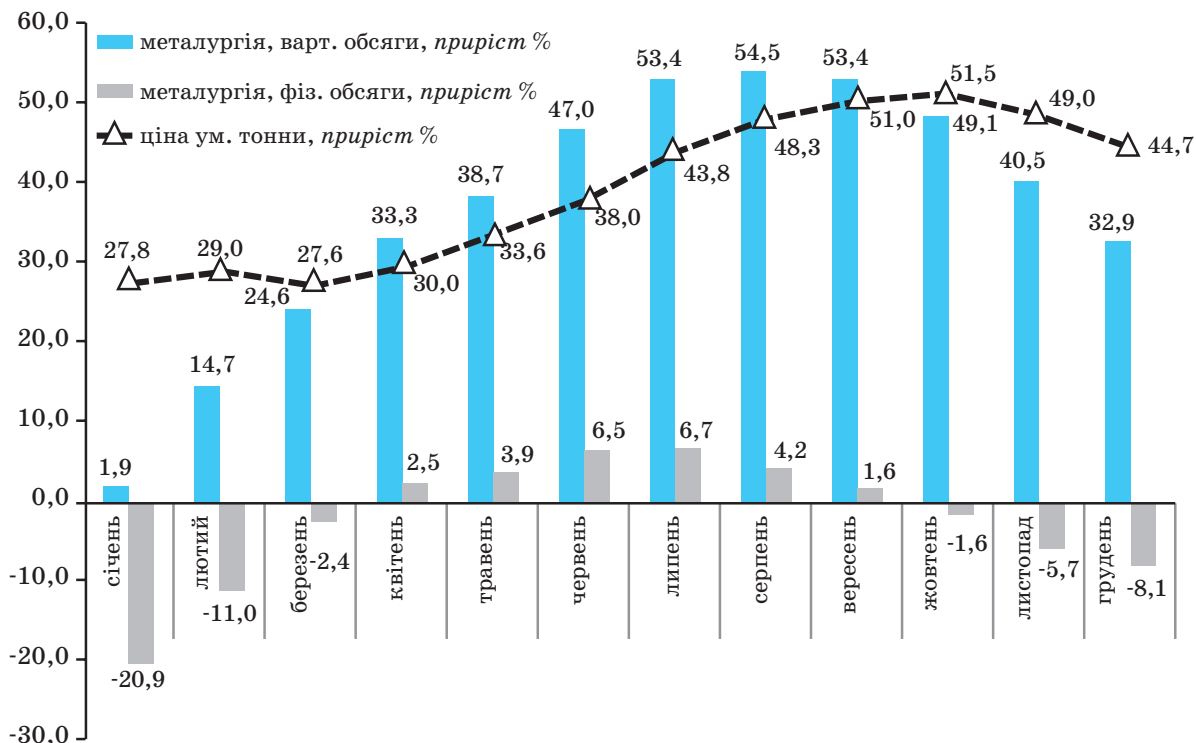

Рис. 6. Динаміка експортних поставок продукції металургійної промисловості України у 2008 році у вартісних та фізичних обсягах, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

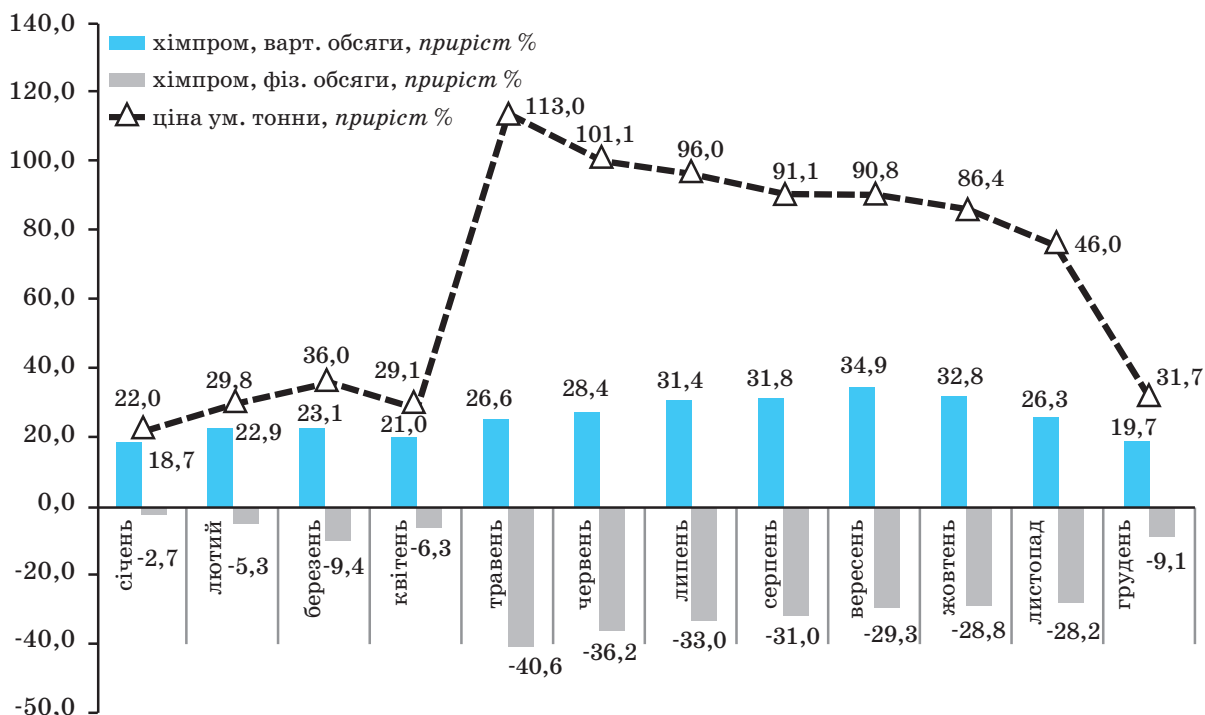

Рис. 7. Динаміка експортних поставок продукції хімічної промисловості України у 2008 році у вартісних та фізичних обсягах, наростаючим підсумком, помісячно, % до попереднього року

водночас у фізичних обсягах динаміка експорту демонструє надзвичайно високе падіння.

У 2008 р. спостерігалось значне витіснення вітчизняних виробників хімічної продукції з основних ринків її збуту. Так, частка ринків ЄС у структурі поставок продукції хімічної промисловості України скоротилась до 20,5% (у 2008 році), тоді як за аналогічний період попереднього року ці ринки формували 26,5% експорту галузі. Знизилась роль СНД, зокрема РФ, у структурі формування експортних поставок, на ці ринки припадає 30,9% та 20,2% проти торішніх 32,5% та 21,9%.

При цьому зросла вага ринків Азії до 23,8% (у 2007 р. цей ринок становив 21,1% сукупного експорту галузі) та продовжує посилюватись вага Америки як перспективного ринку збуту до 16,1% (15,4% у 2007 р.).

Загрозливою виглядає тенденція стрімкого нарощення імпорту хімічної промисловості. Так, у 2008 році відповідний імпорт зріс на 31%. На сьогодні товари цієї групи роблять один з найбільших внесків у ріст від'ємного сальдо зовнішньоторговельного обороту України: за підсумками 2008 року від'ємне сальдо у цій категорії товарів склало 5,4 млрд. дол. США.

Надзвичайно низькою залишається частка продукції машинобудування в експорті продукції (рис. 8).

Ключовими споживачами цієї продукції є країни СНД, на які припадає 72,2% (за підсумками 2008 року) експортних поставок українського машинобудування, зокрема в РФ її постачається 56,1%. Цей регіон є найбільшим споживачем вітчизняної машинобудівної продукції. Частка машинобудування у товарних поставках до СНД сягає 33,1%, тоді як у поставках до ЄС такі товари складають лише 11,7%, а в Азію взагалі – 3,3%.

У 2008 р. закріпилась динаміка масового імпорту цієї продукції. Ключовими її постачальниками залишаються країни ЄС (44,2% сукупних надходжень) та країни Азії (28,8%).

Очевидно, що зовнішньоекономічна стратегія України у коротко- та середньостроковій перспективі має поставити за мету реалізацію комплексу заходів щодо мінімізації негативного впливу наслідків економічної кризи на зовнішньоторговельну діяльність України, а також створити передумови перспективної структурної трансформації економіки. Найбільш ймовірним видається сценарій, за якого посткризовий

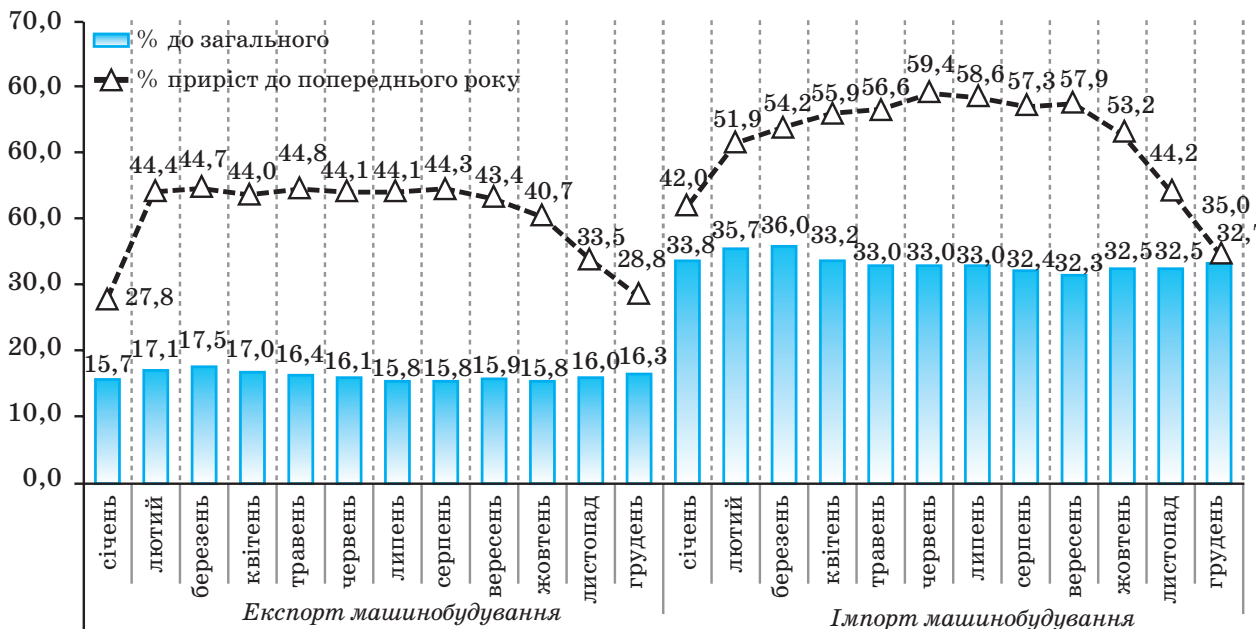

Рис. 8. Динаміка експортних та імпортних поставок продукції машинобудування України у 2008 році, нарастаючим підсумком, помісячно, % до сукупного експорту – імпорту, % до попереднього року

міжнародний конкурентний простір не сприятиме збереженню ліберальної відкритості економічних систем та дедалі більше активізуватимуться протекціоністські настрої. Основний ресурс для розвитку економіки полягає у зростанні ємності платоспроможного внутрішнього ринку країн. У цьому контексті ключовими пріоритетами для України є захист внутрішнього ринку від імпортової товарної експансії, в рамках чого принциповою позицією України має стати максимальне використання можливостей членства в СОТ, що забезпечує недопущення прояву дискримінації до учасників міжнародного економічного співробітництва. Для реалізації даного пріоритету слід невідкладно розглянути можливість запровадження тимчасових тарифних обмежувальних заходів щодо імпорту товарів машинобудування, хімічної промисловості та металургії. Дуже важливо вжити заходів щодо недопущення на внутрішній ринок товарів, які не відповідають державним стандартам і технологічним умовам України та ISO (особлива увага має бути приділена імпорту з Азії, зокрема Китаю).

Україні необхідно реалізовувати модель стратегічного протекціонізму, яка спиралась б на досвід інших країн та зважаючи на вимоги СОТ. Україна має значний нереалізований потенціал щодо підтримки та розвитку внутрішнього промислового виробництва, зокрема шляхом розширення галузевого субсидування тощо. Необхідно розробити та запровадити довгострокову програму підтримки та розвитку внутрішнього виробництва, ключовою метою якої є забезпечення перерозподілу доданої вартості на різних стадіях виробництва на користь України шляхом повномасштабної реалізації страте-

гії імпортозаміщення. На сьогодні це можливо зробити у сфері металообробки, в окремих хіміко-технологічних процесах, харчовій промисловості та ін.

З метою сприяння реалізації довгострокової програми підтримки та розвитку внутрішнього виробництва доцільно розробити національну програму розвитку сировинно-ресурсної бази промисловості та сільського господарства України, що є вкрай актуальним для металургії, хімічної, харчової промисловості.

Джерела

1. *Власюк О. С.* Світова фінансово-економічна криза: виклики національній економіці та стратегія подолання // Стратегічна панорама. – 2009. – № 1. – С. 24 – 30.
2. *Указ Президента України № 965/2008* «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 жовтня 2008 року «Про невідкладні заходи з посилення фінансово-бюджетної дисципліни та мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України»
3. *Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи.* Біла книга державної політики / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 186 с.
4. *Україна в системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки.* – К.: ПЦ «Фоліант» ВД «Стилос», 2009. – 572 с.
5. *Митна статистика.* Державна митна служба України. – www.customs.gov.ua
6. *Статистичні бюлетені Держкомстату України.* – www.ukrstat.gov.ua